

د افغانستان اسلامي امارت
د مخابراتو او معلوماتي ټكنالوجۍ وزارت
څيړنې او پراختيا عمومي رياست
څيړنې او نوښت رياست

د معلوماتي ټكنالوجۍ په برخه كې بدلونونه او پرمختگ
(مياشتنۍ لنډ راپور)

۱۴۴۶/۴/۲۹

لړلیک

2	سریزه
3	عمومي موخه
4	موضوعات
4	۱. مصنوعي ځیرکتیا (Artificial Intelligence AI)
4	۲-۲ مصنوعي ځیرکتیا د یوې ښې درملنه وکړه
5	۱-۲ د آی دا (Ai - Da) روبات په واسطه جوړ شوی انځور پلورنه
6	۲. نوی راڅرګندیدونکي ټکنالوجۍ او وسایل (Emerging Technologies & Gadgets)
6	۱-۱ د ګوګل کوانټی چیپ (Quantum Chip) معرفي
7	۱-۱ د سپیس ایکس (SpaceX) فالکن ۹ راکټ په بریالیتوب سره فضا ته واستول شو
8	۳. د معلومات امنیت (Information Security)
8	۱-۳ میټا (Meta) له یوې نړیوالې تخنیکي ستونزې سره مخ شوه
9	سرچینې (References)

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيد المرسلين وعلى اله واصحابه اجمعين.

سريزه

ټكنالوجۍ او نوښت د هيوادونو په وده كې مهم رول لوبوي. د انسانانو په لاس د ټكنالوجۍ پرمختگ د اوږدې مودې راهيسې په دوامداره توگه وده كړې ده. هر كال موږ د نويو ټكنالوجيو د راڅرگندېدو خبرونه اورو. د نن ورځې ټكنالوجيو سره آشنا كيدل ممكن د حكومتدارۍ ډول ، سوداگري يا آن زمونږ د ژوند د ډول بدلولو پريكړه وكړي. ټكنالوجۍ يوه ډالۍ ده چې زموږ نړۍ پراخه، اسانه او ډير په زړه پورې كوي. هر څه چې زموږ لپاره يو خوب دى، كيداى شي چې يوه ورځ د ساينسي پرمختگونو او د نويو ټكنالوجيو د راڅرگنديدو له امله په واقعيت بدل شي.

په وروستيو لسيزو كې، ټكنالوجيكي پرمختگونو او اړوندو بدلونونو په نړيوالو بازارونو، حكومتونو او ورځني كارونو باندې لويې اغيزې كړې دي. دا پرمختگونه د ډيجيټل حكومتولۍ، د معلوماتو امنيت، څيړنې او پراختيا، د معلوماتي ټكنالوجۍ نوښتونه، د مخ پر ودې ټيكنالوجيو او نورو معلوماتي ټكنالوجيو سكتورونو په شمول په مختلفو برخو كې پيښ شوي دي.

د مخابراتو او معلوماتي ټكنالوجۍ وزارت په هيواد كې د يوازيني باوري مقام په توگه د ټكنالوجۍ په برخه كې هڅه كوي چې د نويو ټكنالوجيو په اړه پوهاوى ترلاسه كړي. د مخابراتو او معلوماتي ټكنالوجۍ وزارت د معلوماتي او مخابراتي ټكنالوجۍ د څيړنې ودې او د تخنيكي او مخابراتي فعاليتونو د پراختيا په موخه د دې وزارت په چوكاټ كې د څيړنې او پراختيا عمومي رياست تاسيس كړى. په اوسنۍ نړۍ كې د ټكنالوجۍ د چټك او هراړخيز پرمختگ له امله، دا څانگه ژمنه ده چې د نويو ټيكنالوجيو اړوند ټولو اړخونو ته بياكتنه او ارزونه يې وكړي. دا وزارت پروگرامونه او ستراتيژياني جوړوي او پلى كوي يې ترڅو له نويو ټيكنالوجيو سره معرفت او بلدتيا ولري او په اغيزمنه توگه يې د هيواد خلكو ته وړاندې كړي.

دغه رياست د نويو ټكنالوجيو د پوهاوي په موخه په بيلابيلو لارو چارو غور كړى دى. دا وزارت هڅه كوي چې د ساينسي سرچينو، تحليلي مطالعاتو او تخصصي راپورونو د بياكتنې له لارې د مخ پر ودې ټيكنالوجيو پېژندلو او پلى كولو هڅه وكړي. دا رياست د خپلو څيړنو له لارې هڅه كوي د نوي ټكنالوجيو د فعاليت امكانات هم وڅيړي. د اړوندو څيړنو په ترسره كولو سره، دا يقيني كوي چې نوې ټكنالوجۍ په رېښتيني شرايطو كې د اغيزمن فعاليت كولو وړتيا لري او كه نه.

د دې ټولو هڅو او فعاليتونو سره د مخابراتو او معلوماتي ټكنالوجۍ وزارت په هيواد كې د ټكنالوجۍ په پرمختگ كې مهم رول لوبوي. د معلوماتي او مخابراتي ټكنالوجيو په برخه كې د نويو ټكنالوجيو پوهه د اړوندو صنعتونو په پراختيا كې، خلكو ته د خدماتو وړاندې كولو، او د ټولنې د معلوماتو د كچې په لوړولو كې ډيره مرسته كوي.

عمومي موخه

په جمادى الثاني مياشت کې د معلوماتي ټکنالوجۍ د نويو بدلونونو او پرمختګونو په اړه پوهاوی او د هغو شريکول د وزارت له محترم مقام سره.

فرعي موخې

دا راپور لاندې فرعي موخې لري:

- ✓ د نويو ټکنالوجيو معرفي کول او ورسره آشنا کيدل
- ✓ د نويو ټکنالوجيو د اغيزو ارزونه او تحليل
- ✓ په افغانستان کې د دغو نويو ټکنالوجيو د منظم استعمال لپاره حل لارې او وړانديزونه

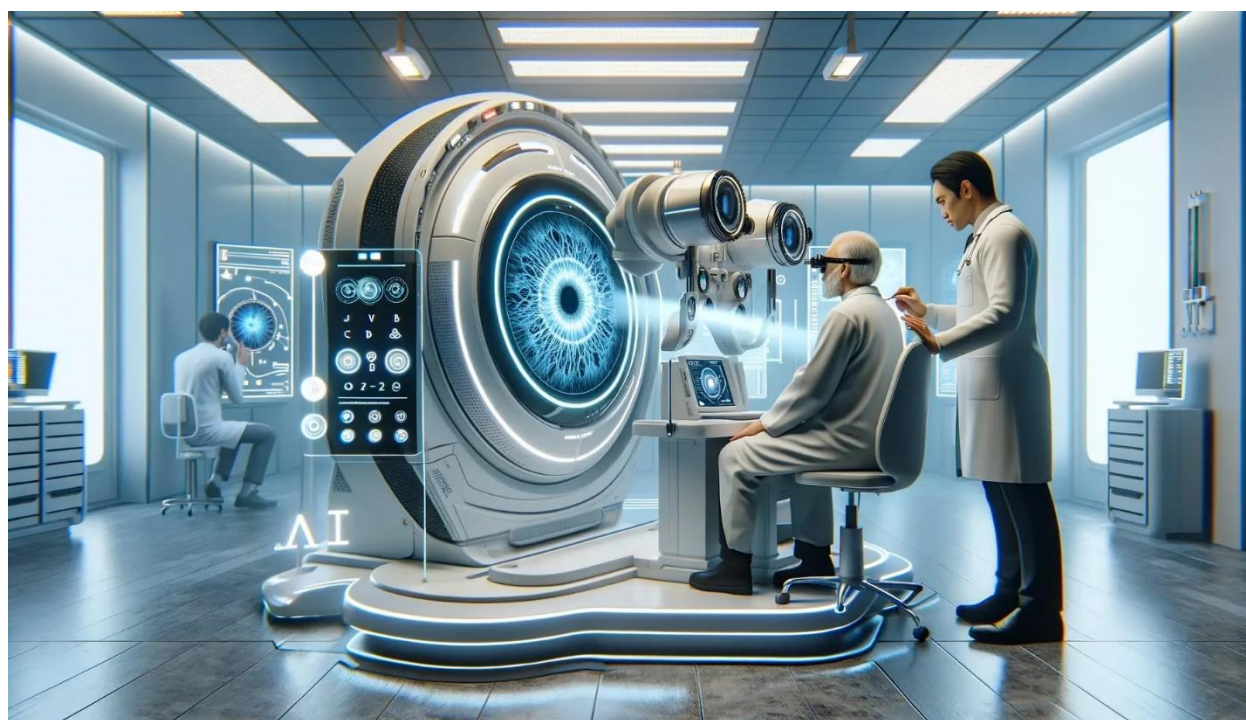

۱. مصنوعي ځيرکتيا (Artificial Intelligence AI)

مصنوعي ځيرکتيا (AI) په هره برخه کې د پام وړ پرمختگونه کړی دي. دلته د جمادی الثاني میاشتي د پام وړ پرمختگونه باندې بحث کوو.

۲-۲ مصنوعي ځيرکتيا د يوې ږندې ښځې درملنه وکړه

د مصنوعي ځيرکتيا تکنالوجۍ د طبي علومو په ډگر کې د بې ساري ودې او پرمختګ دوره پيل کړې ده. په انګلستان کې اوسيدونکي يوې پرتګالۍ ږندې ښځې د مصنوعي ځيرکتيا په مرسته د سترګو جراحي ترسره کړه او د خپلې سترګه بينايي يې بيرته ترلاسه کړه. د پاتريشيا ګونکالوس په نوم يوې ۳۱ کلنې ږندې پرتګالۍ ښځې د مصنوعي ځيرکتيا په مرسته د يوې ليزري مېچې جراحي له لارې خپل ليد بيرته ترلاسه کړ. په وروستيو کلونو کې، عصري طبي تکنالوجۍ لوی پرمختګ کړی، چې د بې شميره امکاناتو څخه ډک راتلونکي ژمنه کوي. د راپورونو له مخې د ليد د بيرته راګرځولو سربېره دا نوښتګر تخنيک د انسانانو د ليد د قوې کيدلو وړتيا هم لری. د راپور له مخې، د جراحي وروسته د پاتريشيا ليد اوس د ۲۰ څخه ۲۰ دی. (BbC, 2024)

انځور 1: د مصنوعي ځيرکتيا او روباتونو په مرستې د سترګو د درملنې خيالي انځور

۱-۲ د آی دا (Ai - Da) روبات په واسطه جوړ شوی انځورپلورنه

د مصنوعي ذکاوت لرونکي روبات لخوا جوړ شوی هنري اثارو لومړنی اثر په یو میلیون ډالرو وپلورل شو. په دغه انځور کې د انځور کړل شوی شخص الن تورینګ دی چې یو بریتانیاوی ریاضی پوه او ساینس پوه دی. د هنر په برخه کې دغه اثر تر ټولو گران او ارزښتناکه کار گڼل کېږي هغه اثر چې د انسان نما ربات لخوا رامینځته شوی. د لیلام په جریان کې دې انځور ته اووه ویشت داوطلبی ورکړل شوې وی او بالاخره په یوه نامعلوم پیرودونکي وپلورل شوه. د دغه هنري اثر جوړوونکی ربات نوم "آی-دا" دی. هغه په ظاهري توګه انساني بڼه لري په روباتیک وسایلو او مصنوعي ځیرکتیا سمبال ربات دی. (Pope, 2024)

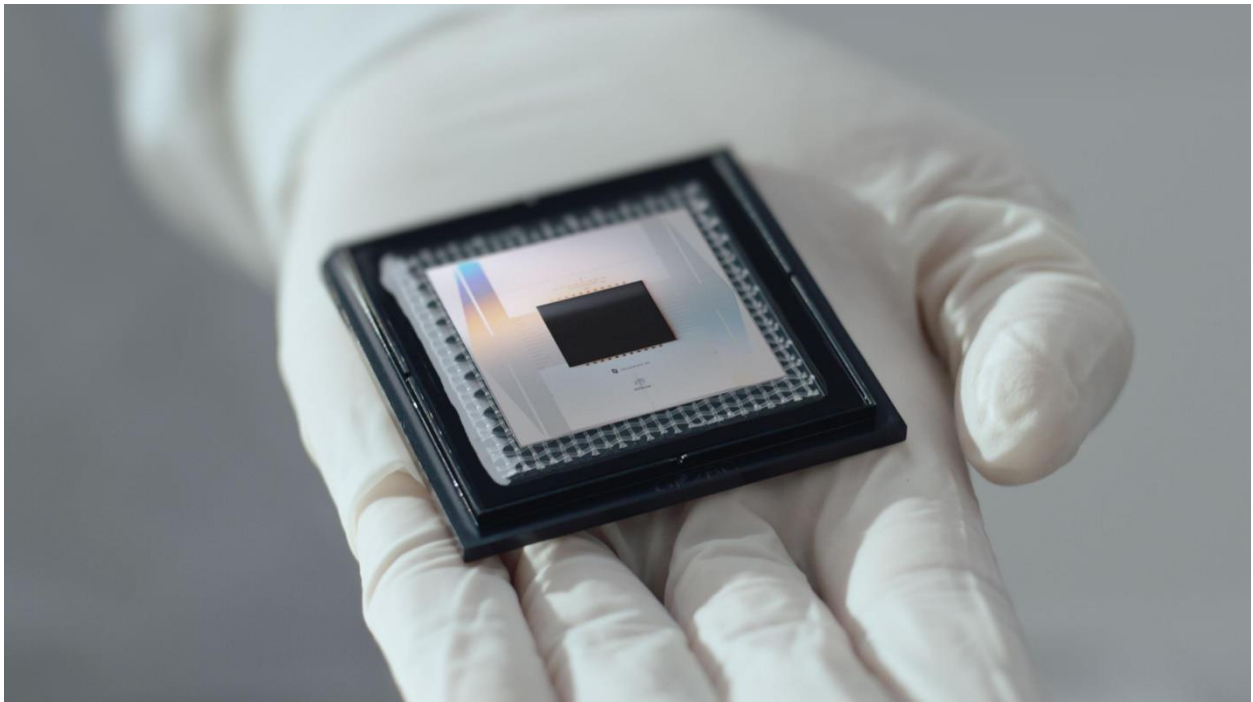
انځور 2: د آی دا (Ai-Da) روبات په واسطه جوړ شوی انځورپلورنه

۲. نوی راڅرگندیدونکي ټکنالوجۍ او وسایل (Emerging Technologies & Gadgets)

په هره میاشت کې مونږ د نویو ټکنالوجیو او وسایلو د رامینځته کیدلو شاهدان یو. دلته د جمادی الثاني میاشتې د ځینو نوي ټکنالوجیو په اړه بحث کوو.

۱-۱ د گوگل کوانټمی چیپ (Quantum Chip) معرفي

گوگل کمپنۍ یو نوی پیاوړی چیپ (Chip) معرفي کړ او ادعا کوي چې دغه چیپ (Chip) کولای شي په پنځو دقیقو کې هغه ستونزه حل کړي چې د نړۍ ترټولو ګړندي اوسني کمپیوټرونه به یې حل کولو لپاره 10,000,000,000,000,000,000 کاله وخت ونیسي. دا چیپ (Chip) د کوانتم کمپیوټینګ په نوم پېژندل شوي ډګر کې وروستی لاسته راوړنه ده. په کوانتم کمپیوټینګ برخه کې د ذراتي فزیک د اصولو په کارولو سره د نوي ډول خورا پیاوړي کمپیوټرونو د جوړولو هڅې روانې دي. گوگل وايي چې د دوی نوی کوانتم چیپ (Chip)، چې ویلو (Willow) نومېږي د پام وړ پرمختګونه لري او "د لویې کچې عملياتي کوانتم کمپیوټر لپاره لاره هواروي". خو کارپوهان وايي چې ویلو (Willow) اوس مهال په لویه کچه یو تجربوي وسیله ده، او د کوانتم کمپیوټر جوړولو لپاره به کلونه او ملیاردونه ډالر ولګېږي چې دومره ځواکمن وي چې د حقيقي نړۍ پراخه ستونزې حل کړي. (Neven, 2024)

انځور 3: د گوگل کوانټمی چیپ (Quantum Chip)

۱-۱ د سپیس ایکس (SpaceX) فالکن ۹ راکټ په بریالیتوب سره فضا ته واستول شو

د لړم میاشتې په ۲۷ مه د کالیفورنیا له واندېنبرګ فضايي ځواک اډې څخه د سپیس ایکس فالکن ۹ راکټ فضا ته وتوغول شو، په دغه راکټ کې د ستارلینک د دوهم نسل ۲۰ سپوږمکۍ فضا ته لېږدول شوی. دا سپوږمکۍ به انټرنټ ته د لاسرسي ښه کولو لپاره وکارول شي. د سپیس ایکس کمپنۍ فضا ته د لاسرسي زیاتولو او څو سیارو کې د ژوند جوړولو په هدف تاسیس شوی. د دغه کمپنۍ مسوولینو ویلي چې: "یوازې سېر کال، موږ د خپلو سوداګریزو او دولتي پروژو لپاره ۱۱۴ بریالي فالکن ماموریتونه ترسره کړي، نږدې ۱۷۰۰ ستارلینک سپوږمکۍ مو په فضا کې ځای پر ځای کړې دي ترڅو په ټوله نړۍ کې میلیونونو خلکو ته لوړ سرعت انټرنیټ ورسوي". (BBC, 2024)

انځور 4: د فولکن ۹ توغندی استونه فضا ته

۳. د معلومات امنیت (Information Security)

د معلوماتو امنیت په برخه کې د جمادی الثاني میاشتې مهم موضوعاتو په اړه بحث کوو.

۱-۳ میتا (Meta) له یوې نړیوالې تخنیکي ستونزې سره مخ شوه

میتا (Meta) کمپنۍ وایي چې د دوی ټولنیزې شبکې په نړیواله کچه تخنیکي ستونزې سره مخ شوی. د لیندۍ میاشتې په ۲۲ مه نیټه د میتا کمپنۍ اړوند ټولنیزو شبکو کاروونکو راپور ورکړی چې فیسبوک، انسټاګرام او واټس اپ ته د دوی لاسرسی په جدي ډول ګډوډ شوی دی. دا ګډوډي نړیواله ده، او میتا کمپنۍ د خپل ایکس ټولنیز شبکې (پخوانۍ ټویټر) حساب کې د یو شمیر کاروونکو لپاره تخنیکي ستونزه او دې شبکو ته د لاسرسي نشتوالی تایید کړ، او لیکلي یې دي: "موږ هڅه کوو چې هرڅه ژر تر ژره عادي حالت ته راوړو او د هر ډول تکلیف لپاره بخښنه غواړو." د ډاون ډیټیکټر (DownDetector) ویب سایټ چې د آنلاین خدماتو بندیدو او خنډونو څارنه کوي، هم تایید کړه چې د میتا فعالیت ګډوډ شوی، او له ۲۲۰۰۰ څخه زیاتو خلکو فیسبوک لاسرسي کې ستونزې درلودې، او همدارنګه ۱۸۰۰۰ خلکو واټس اپ ته لاسرسی موندلو کې ستونزې درلودې. د ویب پاڼې د معلوماتو له مخې، بندښت د پنځ شنبې په ورځ د ګرین ویسټ په وخت شاوخوا ۶:۰۰ بجې پیل شو، او د اغیزمنو کاروونکو اصلي شمیر ممکن د پام وړ لوړ وي. (BBC P. , 2024)

انځور ۵: د میتا کمپنۍ د ټولنیزو شبکو لاسرسي کې اختلال

سرچيني (References)

1. BbC. (2024, November 10). *bbc.com*. Retrieved from BBC: <https://www.facebook.com/bbcpersian/posts/%DB%8C%DA%A9-%D8%B2%D9%86-%D8%AA%D9%82%D8%B1%DB%8C%D8%A8%D8%A7-%D9%86%D8%A7%D8%A8%DB%8C%D9%86%D8%A7-%D9%BE%D8%B3-%D8%A7%D8%B2-%D8%AC%D8%B1%D8%A7%D8%AD%DB%8C-%D9%84%DB%8C%D8%B2%D8%B1%DB%8C-%D8%A8%D8%A7-%D9%87%D9%88>
2. BBc. (2024, November 17). *bbc.com*. Retrieved from BBC Persian News: <https://www.facebook.com/reel/3831454297073300>
3. BBC, P. (2024, December 12). *x.com/bbc.persian*. Retrieved from x.com: <https://x.com/bbcpersian/status/1866945555798380644>
4. Neven, H. (2024, December 09). *blog.google*. Retrieved from Google: <https://blog.google/technology/research/google-willow-quantum-chip/>
5. Pope, A. (2024, November 8). *bbc.com*. Retrieved from BBC: <https://www.bbc.com/news/articles/cpqdvz4w45wo>